

Dante és az európai egység kérdése

1. *Dante és Dubois*

Az európai egység eszmetörténetével foglalkozó művek szerzői gyakran szembe állítják egymással Dante és kortársa, a francia jogász, Pierre Dubois koncepcióját a keresztény világ, a Respublica Christiana vonatkozásában. Schücking¹ szerint Dubois azzal, hogy lemondott az univerzális monarchia gondolatáról, realiztikusabb, a kor valós viszonyainak jobban megfelelő elképzelést dolgozott ki az államszövetség (Staatenbund) koncepciójával, mint az olasz költő, aki ragaszkodott az univerzális császárság eszméjéhez. Vesnitch² úgy véli, hogy a két politikai gondolkodó célja közös volt, a keresztény európai országok közötti tartós béke megteremtése, de más eszközt láttak ehhez célra vezetőnek, és Dubois új alternatívát keresett az univerzális monarchia feltámasztásával szemben, ami Dante ideája volt. Lange³ meglátása szerint Dubois lehetetlennek tartotta a Dante által preferált egyetemes monarchia gyakorlati működését, mert a nagy területre kiterjedő, sok népet magába foglaló, különböző szokásokkal rendelkező kereszténység egy személy általi kormányzása lehetetlen feladatnak tűnt számára. Dubois szerint a régi „világbirodalmak” valójában sohasem terjedtek

---

¹ Walther Schücking, *Die Organisation der Welt*, Alfred Kröner Verlag, Leipzig, 1909, p.30.

² Milenko Vesnitch, *Deux précurseurs français du pacifisme et de l'arbitrage international*, in *Revue d'histoire diplomatique*, Librairie Plon, Paris, 1911, p.33.

³ Ch. L.-Schou A. Lange, *Histoire de l'internationalisme*, t. I-III, 1919-1963, Aschehoug and Co. (W.Nygaard), Kristiania; Felix Alcan, Paris; Dunckler u. Humblot, München und Leipzig; Williams and Norgate, London; Martinus Nijhoff, La Haye; G. P. Putnam's Sons, New York, I. k. 1919, p.98.

ki az ismert világ egészére. Hearnshaw⁴ a XIV. század elejének legfontosabb európai politikai problémájának a szétesett keresztény világ egységének visszaállítását tartja, s ennek megoldási szándékai közül hármat emel ki. Dantét, aki a Szent Német-Római Birodalom visszaállítását szeretné megvalósítani, Dubois-t, aki keresztény világot a de facto leghatalmasabb uralkodó, a francia király vezetésével képzei el, és Padovai Marsiliust, aki a keresztény népek szabadabb szerveződését látná szívesen, s szembe fordul az univerzális monarchia hatalmi koncepcióival, főleg a pápaság teokratikus igényeivel.

A második világháború körüli művekben is megjelenik Dante és Dubois eszméinek szembe állítása. A német Schmid⁵ szerint a népszövetség gondolata mindig is francia elképzelés volt, ebben Dubois volt az első 1300 körül, a birodalmi eszme viszont a római Vergilius-tól kiindulva, majd a középkorban Dante műveiben szépen megfogalmazva kiemelten német koncepcióként jelent meg. Hemleben⁶ úgy véli, hogy míg Dubois a nemzetek közös törvényhozó gyűlésére akarta alapozni Európa jövőjét, addig Dante egy teljhatalommal bíró császár által vezetett világállamot szeretett volna megvalósítani. Dubois nézeteit inkább zseniális próféciónak, semmint reális korabeli programnak látja az amerikai szerző. Ledermann⁷ László azt hangsúlyozza, hogy

---

⁴ F.J.C. Hearnshaw, *Some great political idealists of the christian era*, Harrap, London-Bombay-Sidney, 1937, p.24.

⁵ Karl Schmid, *Idee und Ideologie des Abendlandes an der Wende von Mittelalter und Neuzeit: Dante und Pierre Dubois*, Die Rund, Berlin, MCMXXXVIII (1938), pp.7-8.

⁶ Sylvester J. Hemleben, *Plans for World Peace through Six Centuries*, The University of Chicago Press, Chicago/Illinois, 1943, pp.4-5.

⁷ Ledermann László, *Les précurseurs de l'organisation internationale*, Neuchâtel, Baconnière, 1945, pp.37-38.

Dubois a pápai és a császári főhatalmat egyaránt elutasítja, ezért helyezi szembe az európai államok konföderációjának, a formálódó „nemzetállamok” szövetségének elgondolását a Dante által propagált univerzális császárság koncepciójával. Schlochauer⁸ arra hívja fel a figyelmet, hogy bár Dante és Dubois kortársak voltak és ugyanabban az évben, 1321-ben hunytak el, Danténak a császári világoralomra vonatkozó eszméjével Dubois a keresztény nemzeti államok föderációjának ideáját állítja szembe. Rougemont⁹ Dubois realizmusát emeli ki Dantéval szemben: a francia király által vezetett európai föderáció eszméje jobban igazodott a kor valóságos erőviszonyaihoz, mint a valódi súlyát vesztett, kiüresedett német-római császárság univerzális monarchiájának feltámasztására való törekvés. Wilks¹⁰ néhány más szerzőhöz hasonlóan cél-eszköz ellentétként látja a Dubois és Dante közötti különbséget: mindkettőjük célja a tartós béke létre hozása a keresztény országok viszonylatában, de a francia jogász egy testületben, a keresztény fejedelmek zsinatában, Dante pedig egy személyben, a német-római császárságban látja ennek garanciáját. Hinsley,¹¹ akárcsak Hearnshaw, ugyancsak hangsúlyozza, hogy Dante elgondolása a német-római császárság megerősítésére és annak elfogadtatására ellenkezett a kor reális erőviszonyaival, s a keresztény világ egy személy általi kormányzását nemcsak

---

⁸ Hans-Jürgen Schlochauer, *Die Idee des ewigen Friedens*, L. Röhrscheid, Bonn, 1953, p.13.

⁹ Denis de Rougemont, *Vingt-huit siècles d'Europe*, Pavot, Paris, 1961, pp.61-62, p.64.

¹⁰ Michael Wilks, *The problem of sovereignty in the later Middle Ages*, C.U.P., Cambridge, 1963, p.446.

¹¹ F.H. Hinsley, *Power and pursuit of Peace. Theory and practice in the history of relations between states*, C.U.P., Cambridge, 1963, pp.14-15.

Dubois, hanem később Padovai Marsilius is lehetetlennek tartotta.

A magyar kutatók közül Cs. Szabó László¹² Firenze és az olasz városok terjeszkedési szándékainak propagátorát látta Dantében, az univerzális birodalomnak az olasz költő általi dicsőítését a római birodalom olaszok általi feltámasztásának eszméjeként értelmezve Dante politikai filozófiáját, s nem tartja véletlennek, hogy a középkori költő Vergiliust választotta „nagy utazásának” vezetőjéül, hiszen ő is a római császárság áldásait népszerűsítette műveiben. Babits Mihály¹³ azonban másképpen értelmezi ezt a hatást. Úgy véli, hogy Vergilius első sorban, mint római költő hatott Dantéra, aki nagyon büszke volt családjá római eredetére, és nemességére, szemben a Firenzébe Fiesoléból bevándorolt „felkapaszkodott”, érdemtelenül és gyorsan meggazdagodott polgári lakossággal. Az „auri sacra fames” hatása alatt álló, erkölcstelen többséggel szembe forduló Dante nem véletlenül állt át a guelfek táborából a császár-pártiak közé. Cs. Szabóval vitázva azonban Babits¹⁴ nem tekinti Dante univerzális monarchia koncepcióját egyfajta nemzeti (olasz) imperializmusnak. A magyar költő szerint Dante Firenze belső vitáinak és az itáliai anarchikus viszonyoknak a fő okát a német-római császárság hanyatlásában látta, Firenze erkölcsi romlását a bevándorlásnak és a mindenfajta népelemek keveredésének tulajdonította. A császári hatalmat éppen ezért kifejezetten nemzetek feletti szabályozó, békefenntartó és stabilizáló erőként tartotta nélkülözhetetlennek. Ezt az is

---

¹² Cs. Szabó László, *Dante*, in *Nyugat*, 1940, p.376.

¹³ Babits Mihály, *Dante élete*, in Dante Aligheri, *Isteni Színjáték* (Babits Mihály fordítása), Révai, Budapest, 1940, p.49.

¹⁴ Babits, *Egy kis Dante-vita*, in *Nyugat*, 1940, pp.434-436. U.ez in *Babits Mihály Művei. Esszék, tanulmányok*, I-II. k., Szépirodalmi, Budapest, 1978, II. k., pp.699-702.

bizonyítja, hogy VII. Henrik császár, akiért lelkesedett, sem volt olasz, de német és római király, illetve császár volt egyszerre. Babits¹⁵ ugyanakkor azt is kiemeli, hogy Dante univerzális monarchiára vonatkozó eszméje túl lép kora időbeli határain, s az egységes európai, illetve világállam víziójával a jelenkorhoz is szól, hiszen a népek egyesítésének gondolata és a pacifizmus célkitűzései a XX. században is aktuálisak. Hasonló nézeten van Kelemen János¹⁶ is, aki szintén hangsúlyozza Dante pacifizmusának az utókor számára való fontosságát és Kant nézeteivel való rokonságát (a német filozófusnak „Az örök béke” című művét éppen Babits Mihály fordította le magyarra az első világháború végére, 1918-ban).

Sajátosan értelmezi Danténak az univerzális monarchiára vonatkozó koncepcióját két magyar kutató. Bóka Éva¹⁷ megállapítása szerint Dante világbirodalmi elgondolása valójában független államok közösségét jelentené, amelyben a császár csak az országok közötti konfliktusok döntőbírájaként szerepelne, a királyságok teljes függetlensége fenn maradna, így Dante tulajdonképpen a föderációs, azaz szövetségi eszme megfogalmazója. Bóka mindezt azzal támasztja alá, hogy az olasz költő az univerzális birodalom integrációját alulról felfelé építkezve mutatja be, kiindulva a családok és falvak szintjétől, feljebb haladván a városok (városállamok), majd a királyságok szintjén feljebb lépve a birodalomig. Hasonlóképpen vélekedik Németh István¹⁸ is. Állítása szerint a Dante által elképzelt világcsászár csak az emberiség békéjén

---

¹⁵ Babits, *Az európai irodalom története*, Szépirodalmi, Budapest, 1979, p.129.

¹⁶ Kelemen János, *Dante a XX. században*, in *Helikon*, 2001/2-3., p.179.

¹⁷ Bóka Éva, *Az európai egység gondolat fejlődéstörténete*, Napvilág, Budapest, 2001, p.23.

¹⁸ Németh István [Szerk.], *Európa tervek 1300-1945*, ELTE-Eötvös, Budapest, 2001, p.41.

örkődik, más kormányzati funkciója nem lévén az uralkodónak, tulajdonképpen a birodalom egy föderációként működne. Németh úgy gondolja, hogy Dante lényegében nem is volt tudatában annak, hogy az univerzális monarchia leple alatt az európai, illetve univerzális világ föderáció koncepcióját fogalmazta meg a Monarchiában. Nézetem szerint a két fenti szerző félre értelmezi Arisztotelész holisztikus, és a hierarchia elvére épülő filozófiáját, amelyből Dante is kiindul. Az olasz költő az egyre nagyobb, kiterjedtebb integrációs keretek egymásra épülését éppen azért hangsúlyozza, hogy megállapítsa: minden integrációs szinten szükség van egyetlen vezetőre, aki az egész egység fölött uralmat gyakorol, tehát minden szintje az integrációnak egyetlen személy hatalmában testesül meg.¹⁹

Hasonlóan ellentmondásos, de realiztikusabb értelmezéssel találkozunk Pál József²⁰ Dante univerzális monarchiáját elemző megközelítésében. Ő Dante politikai elméletének két fő elemét egyrészt a monarchia nemzetekfelettségében, másrészt annak Rómához kötődésében látja. Itália sajátos helyzete, széttagoltsága, a városállamok állandó háborúskodása és a pápai állam túlzott befolyása, mind szükségessé teszik egy erős szabályozó

---

¹⁹ Ld. például a következő ide vonatkozó passzusokat Dante: *De Monarchiája* [Szerk. és ford. Balanyi György] Budapest, 1921, *Élet* első magyar kiadásából idézve: „A világi monarchia az ún. császárság egyet jelent a minden világi hatalom feletti uralommal, amely mindenben s minden olyan felett is gyakorolja hatalmát, aminek az idő szab határt ... ahol több minden egy irányba tör, ott a sok tényező közül egynek vezetni vagy uralkodnia kell, míg a többit vezetni vagy uralni szükséges ... Az emberi nem tehát, ha egyetlen úrnak van alávetve, leginkább Istenhez hasonlatos.” I. könyv, 2. fejezet, pp.45-46.

²⁰ Pál József, *Dante. Szó, szimbólum, realizmus a középkorban*, Akadémiai, Budapest, 2009, pp.103-105.

hatalom kialakítását. Pál József²¹ szerint az elvi-jogi keretek adottak, hiszen Itália királya (Rex Romanorum) egyúttal a német-római császár is egy személyben, mint ahogyan Róma püspöke pedig pápaként az egész kereszténység feje. A császár feladata Itália királyaként a szabadság, a béke és az igazság fenntartása és érvényesítése, a többi király felett azonban csak döntőbíróként tevékenykedne. Ilyen ideális uralkodónak tekinthető I. Barbarossa Frigyes (1152-1190) és II. Frigyes (1212-1250) is, a későbbi császárok azonban elhanyagolták Itália ügyeit, és ez hozzá járult a pápaság túlzott megerősödéséhez VIII Bonifác pápa idejében (1294-1303). Így Dante az általa nagyra becsült VII. Henrik császártól főképpen az egyházi állam és a francia királyság túlzott befolyásának vissza szorítását várta. Az olasz költő azonban nem ismerte fel, hogy a megerősödött nemzeti államok már nem fognak alá rendelődni e fél évszázada meggyengült császárságnak, így az univerzális monarchia régi hatalma az adott időszakban nem állítható helyre. Pál József²² Dante történeti szerepének értelmezésében két pontban azonban mindenképpen téved. Egyrészt nem helyt álló azon megállapítása, hogy Dante fogalmazta meg elsőként a „világi szuperállam” gondolatát Európában, ezt Pierre Dubois körülbelül másfél évtizeddel őt megelőzően megtette már az 1300-ban írt „Summaria brevis” című művében. Másrészt nehezen állítható, hogy a második világháború után formálódó Európai Unió Dante univerzális monarchiára vonatkozó alapelveire épülne. Dante részese az európai egységgondolatnak, de nem a föderáció, hanem a birodalmi és a császár eszme képviselőjének tekinthető, amelyeket az európai szövetség koncepciójára épülő Európai Unió éppen véglegesen megszüntetni szeretne.

---

²¹ U.o., pp.106-109.

²² U.o., p.15.

2. Az univerzális monarchia eszméje Dante műveiben

Az univerzális monarchia kérdésével Dante több művében is foglalkozik, közülük a legjelentősebbek a vizsgált téma szempontjából: a *Convivio* (*Vendégség*, 1304-1308 között), a *Commedia* (*Isteni Színjáték*, befejezve 1320-21) és a *De Monarchia* (*Az egyeduralomról*, 1317). Nézeteit a legrészletesebben a *Monarchiában* fejti ki, de az alapgondolat első lényegi megfogalmazása, mint ahogyan arra Nagy József²³ is rá mutat, a *Convivio* IV. értekezésében már kifejtésre kerül. Dante célja a császárság népszerűsítésével a tartós itáliai és európai béke megteremtése volt, eszméjéhez mintaként az Augustus korabeli Római Birodalom (a Pax Romana), és az annak felújítását (renovatio Imperii) hirdető Nagy Károly, majd a Német-római Császárság, és annak Dante korabeli uralkodója, VII. Henrik szolgáltak. A *Convivio* pontos keletkezési dátumát nem ismerjük (mint ahogyan Dante többi fentiekben említett műveit sem), de Pál József²⁴ és más kutatók szerint valószínűleg 1304 és 1308. november 27, Luxemburgi (VII.) Henrik császárrá választása között születhetett.

Az olasz költő már itt²⁵ kifejti azt a meggyőződését, hogy a latinok nem erőszak révén, hanem az isteni Gondviselés segítségével, Isten akaratából hozták létre

---

²³ Nagy József, *Dante és Marsilius: a transzcendenciától az immanenciáig* (*Monarchia; Defensor Pacis*), in *Dante Füzetek*, 2006/1. I. évf. I. félév, p.83.

²⁴ Pál (2009), p.55.

²⁵ „Azonban ezt [t. i. a császárságot] nem lehet elnyerni a legnagyobb erény nélkül, se betölteni a legnagyobb és legemberibb jóakarat nélkül, ezért ez a nép volt rá a leghivatottabb. Tehát eredetileg nem az erőszak szerezte meg a római nép számára, hanem a minden jognál erősebb isteni gondoskodás... egyszóval nem erőszak, hanem isteni döntés volt a római birodalom életre hívója”. *Vendégség*, IV/IV, in *Dante Alighieri Összes Művei* [Szerk. Kardos Tibor], Magyar Helikon, Budapest, 1965 (a továbbiakban *DÖM*), pp.273- 274.

birodalmukat, s kimagasló erényességük, erkölcsi tulajdonságaik tették őket Isten „választott népévé”. Dante – Arisztotelész nyomán – határozottan leszögezi, hogy minden egyén célja a boldog élet megteremtése, s mivel az ember társas lény, e célját mások segítségével akarja és tudja elérni. Ezért hozza létre a családot, majd a családok a falvakat, a falvak a városokat (városállamok), a városok az országot (királyság), és az önálló országok közötti gyakori ellenségeskedések megfékezése céljából a birodalmat, amelynek uralkodója, a császár biztosítja az általános nemzetközi békét.²⁶ Az egyes országok (mai kifejezéssel élve: „nemzetállamok”) közötti permanens béke állapot fenntartásához a császárnak megfellebezhetetlen autoritással kell rendelkeznie, amely azon alapulhat, hogy a neki alá rendelt uralkodókkal szemben, univerzális hatalmánál fogva, ő már mentesül a hódítási vágytól, a szerzés szenvedélyétől.²⁷ Dante szerint a császár a maga személyében

---

²⁶ *Vendégség*, IV/IV, in *DÖM*, p.272. „Minthogy az emberi lélek meghatározott földterület birtoklásával nem elégszik meg, s mindig kívánja a hódítás dicsőségét, amiként ezt tapasztalatból tudjuk, viszályoknak és háborúságoknak kell támadni az egyes országok között, ezek pedig gyötrelmet hoznak a városokra, ezek révén a környékre, a házra és az egyes emberre, s útjában állnak a boldogságnak”.

²⁷ „A háborúk és azok okainak kiküszöbölése céljából az egész földnek, amely az emberi nem közös birtoka, szükségképpen egy Monarchiát, vagyis birodalmat kell képeznie, élén egy uralkodóval, akinek minden birtokában lévén többre nem vágyakozhatik, s biztosíthatja, hogy a királyok megelégedjenek országukkal, egymás között békében éljenek... aki számon tartja a világ különféle szükségleteit, gondoskodik a különféle szükséges intézményekről és az általános, megfellebezhetetlen főhatalmat gyakorolja. Ez a tiszt kiváltképpen az Impériumot illeti meg, minden hozzátevés nélkül, mert az ő hatásköre minden hatáskör fölött van. Ennek a tisztnek a betöltésére a Császár hivatott, mert minden rendelkezésnek ő a kiadója, amit ő mond, mindenki számára törvény, mindenki engedelmséggel tartozik neki, és

az igazi, valódi nemességet testesíti meg, amely II. Frigyes német-római császár megfogalmazásában: „ősi vagyon és szép erkölcs”.²⁸

Dante más írásaiban is hangoztatja a császárság hatalmának isteni eredetét, és az alattvalói engedelmesség kötelezettségét a keresztény népek számára. Az Itália minden királyához, fejedelméhez, polgárához és egész népéhez írt *V. Levélben*,²⁹ amely valószínűleg 1310-ben keletkezett, VII. Henrik császár Itáliába érkezése után, a költő a béke és az itáliai egység egyedüli garanciáját a császári felsőbbtség elfogadásában látja, s erről kívánja meggyőzni a címzetteket, azaz a teljes lakosságot. Érvei között Jézus példájára is utal, aki szintén elismerte Pilátus császári helytartó, s ez által a császár hatalmának jogosságát. Barbara Reynolds³⁰ szerint a költő Vergilius olvasása közben döbbent rá a római császárság isteni elrendelésére, s arra, hogy kizárólag ez biztosíthatja a földi élet helyes rendjét az emberek számára. Erre alapozva tagadja Dante annak lehetőségét, hogy, amint azt a pápai hatalom támogatói hangoztatják, Constantinus császár valóban a pápára bízta volna a birodalom nyugati részének kormányzását. A „constantinusi adomány”, a pápának ajándékozott földterület és vagyon is csak rosszat tett az

---

minden rendelkezés az övétől nyeri törvényes erejét és érvényét”. *DÖM*, pp.272-273.

²⁸ *Vendégség*, IV/III, in *DÖM*, p.271. Az értekezés bevezető versében a következőt írja II. Frigyes császárról:

Volt egyszer egy császár, ki úgy ítélte,
hogy az igaz nemesség
ősidőktől tovább szálló örökség
szép erkölcsökkel egyben.

(*DÖM*, p.262)

²⁹ *V. Levél. Itália minden egyes királyának*, in *DÖM*, pp.484-488.

³⁰ Barbara Reynolds, *Dante. A költő, a politikai gondolkodó, az ember*. Európa, Budapest, 2009, p.240.

egyháznak. Dante az *Isteni Színjátékban*³¹ is szemére veti Constantinus császárnak ezen „bűnét”, mert úgy látja, hogy az általa adományozott vagyon erkölcsileg szétzüllesztette a papságot és a pénz rabjává tette a klérust.

Az univerzális monarchia Dante által a különböző műveiben felvázolt koncepciója nem egy föderális jellegű (mint ahogyan azt Bóka Éva és Németh István értelmezte) hatalmat gondol el, és nem is pusztán egy eszmei és erkölcsi jellegű, gyakorlati erőt nélkülöző kormányzásként jelenik meg, mint ahogyan azt Kardos Tibor³² látta, aki szerint a császár a költő víziójában tulajdonképpen nélküli a végrehajtó hatalom erejét. Mint remélhetőleg a Vendégség idézett passzusaiából is kiviláglik, és ahogy középkori császári példaképei, I. és II. Frigyes német-római császárok esetei is illusztrálják, Dante bizony egy markáns jellemű, határozottsággal és tetterővel rendelkező, reális hatalommal kormányzó császárt képzel el ideálisként a keresztény világ, sőt, mint a *Purgatórium* VI. énekéből³³ is kitűnik, Itália

---

³¹ Istenné tettetek aranyt, ezüstöt,
nálatok bálványimádó se rosszabb:
egyet imád az, százakat a püspök.
Aj, Konstantinus, látod mennyi rosszat
szült nem megtéréсед, de adományod,
mellyel először lett egy pápa gazdag.
(*Pokol* XIX, 112-117)

in *Isteni Színjáték* (ford. Babits Mihály), Révai, Budapest, 1940, p.144.

³² Kardos Tibor, *A Dante-kép változásai Babits óta*, in U.ó [Szerk.]: *Dante a középkor és a renaissance között*, Akadémiai, Budapest, 1966, p.637.

³³ Rab Itália, hajh, nyomor tanyája
kormánytalan hajó vad fürgetegben,
világnak nem úrnője, csak rimája...
Aj, bitang nép, ma is hú lenne lelked,
és hagynád Caesart ülni az ülésben,
ha az Isten szavait nem felejtet.
Nézd, milyen bokros a paripa! nézd nem

számára, és kiemelten fontosnak vélte ezt a rend, a stabilitás és a béke biztosításához.

3. A *De Monarchia* keletkezése

Dante az univerzális császársággal kapcsolatos elgondolásait az *Egyeduralomról* (*De Monarchia*) című művében fejt ki a legérzékenyebben. Ennek keletkezési időpontját nem ismerjük, de mivel az olasz költő politikai filozófiai munkássága szempontjából döntő jelentőségű írásról van szó, érdemes áttekintünk az erről kialakult nézeteket. A datálási koncepciókat Friedrich Baethgen³⁴ foglalta össze egy kitűnő tanulmányában, három fő csoportra osztva azokat. Az első csoportba azon szerzők tartoznak, akik az 1300 körüli évekre teszik a *De Monarchia* megírását, még mindenképpen VIII. Bonifác pápa híres, 1302-ben kiadott bullája, az *Unam sanctam* előtti időszakra. E felfogás hívei szerint is igaz azonban, hogy a mű az említett pápa hatalmi törekvéseivel szembeni vitairatnak tekinthető, szinkronban más (így például a „De potestate papae” című, ismeretlen személy által írt), a pápák világi hatalmát ellenző, laikus szemléletű munkákkal. Baethgen e koncepció érvényességét azzal cáfolja, hogy a *Monarchia* kibővített formában Dante azon nézeteit fejt ki, amelyeket már a *Convivio*-ban is felvázolt, ez utóbbi keletkezési idejét pedig Nardi 1304-1307 közé teszi, így az előbbi mű csak 1308 utánra datálható.³⁵

---

tűri fékét, mert nincs sarkantyuzója,
mert te tartod kantárát gyenge kézben!”

Purg. VI, 76-78, 91-96)

³⁴ Friedrich Baethgen, *Die Entstehungszeit von Dantes Monarchia*, in *Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte*, Jahrgang 1966, Heft 5.

³⁵ Baethgen (1966), pp.4-6.

A második csoportba azok a kutatók tartoznak, akik VII. Henrik német-római császár Itáliába érkezésével hozzák összefüggésbe a *Monarchia* megírását. Így az 1310-1313 közötti intervallum kerül előtérbe, illetve még az ez utáni esztendő, 1314.³⁶ E kutatók egyik fő hivatkozása Boccaccio Dante-életrajza, ahol az olasz író is ehhez az eseményhez kapcsolja a *Monarchia* keletkezését.³⁷ Baethgen állítása szerint azonban Boccaccio az életrajz más részében ellentmond saját magának, mivel ott Dante halálához közeli időpontról beszél.³⁸ Palma di Cesnola³⁹ szerint az 1314-1315-ös évekre tehetjük a *Monarchia* keletkezési idejét, amely szoros összefüggésben áll az 1314. október 20-iki frankfurti császár választással, Bajor Lajos trónra kerülésével. Cesnola úgy véli, hogy a választófejedelmek szavazatainak megosztottsága miatt foglalkozott Dante az értekezésben külön is a választók jogainak kérdésével. Az olasz kutató a *Monarchia* III. könyvének XVI. fejezetében talált egy passzust, amelyben az „*isti qui nunc*” („ezek, akik most”) kifejezés szerinte a Frankfurtban ülésező választófejedelmekre vonatkozik, és ez adja a kulcsot a mű datálásához.⁴⁰ Palma di Cesnola szerint Dante a *Monarchiában* elsősorban V. Kelemen pápa két rendeletével vitatkozik, amelyeket az egyházfő a császári trón

---

³⁶ Baethgen (1966), pp.7-9.

³⁷ „Kiváló szerzőnk [t. i.: Dante] VII. Henrik császár jövetelekort írt egy művet latin prózában, amelynek Az egyeduralom a címe, s a három benne tárgyalt kérdés szerint három részből áll”. Giovanni Boccaccio, *Dante élete*, Kriterion, Bukarest, 1986, p.115.

³⁸ Baethgen (1966), p.7.

³⁹ Maurizio Palma di Cesnola, „*Isti qui nunc*”, a *Monarchia* és az 1314-es császárválasztás, in *Helikon*, 2001/2-3, pp.279-281.

⁴⁰ „Ebből tovább kikövetkeztethető, hogy sem ezek, akik most, sem azok, akik bármikor választóknak mondták magukat, nem mondhatók választóknak, inkább az isteni gondviselés szószólóinak kell őket tartanunk”. Idézi Palma di Cesnola (2001), p.278/n.7.

megüresedése utáni időszakot kihasználva, 1314. március 14-én adott ki. Közülük az első (*Pastoralis cura*) a császárrá koronázás feltételeként említi a leendő császár által tett hűségesküt a pápának, s ezzel a pápai felsőbbiséget hangsúlyozza a császári hatalom felett. V. Kelemen érvénytelenítette VII. Henrik császár Nápolyi Róbert király elleni ítéletét (halál és vagyonekbezárs), arra hivatkozva, hogy saját vazallusa felett csak a pápa ítélkezhet. Ráadásul V. Kelemen igényt tartott arra, hogy az interregnum alatt a pápa legyen a császár helyettese, így egy nappal későbbi rendeletében Anjou Róbert nápolyi királyt ki is nevezte Itália császári vikáriusának, azaz helytartójának. Második 14-én hozott rendeletében (*Romani principes*) Kelemen megismételte, hogy császárrá csak pápai jóváhagyással lehet valaki, a neki tett hűségeskü után, mint ahogyan azt az elődök, mint Jusztinianosz, Nagy Károly és VII. Henrik is megtették.⁴¹Palma di Cesnola végül a *Monarchia* feltételezett keletkezési dátumát 1314. március 14. (Kelemen pápa két említett dekrétuma) és 1314. november 25. (a kettős császárválasztás időpontja, Bajor Lajos mellett ugyanis Habsburg Frigyes is császárrá választották) közé helyezi, jelezvén ugyanakkor, hogy Dante ekkoriban írta meg a *Paradicsom* első öt énekét is. Az olasz kutató úgy véli, hogy a *Monarchia* egy jogvitából kiindulva született meg, amely VII. Henrik császár és V. Kelemen pápa között alakult ki még az előbbi 1312. évi római megkoronázása után, majd a pápa 1314-es rendeleteivel zárult le.⁴²Palma di Cesnola elméletével kapcsolatban a legnagyobb problémának az tűnik, hogy kiinduló pontja nem kellőképpen megalapozott. Az „*isti qui nunc*” kifejezés, szövegkörnyezetében olvasva, megítélésen

---

⁴¹ Palma di Cesnola (2001), pp.285-288.

⁴² *i.m.*, pp.291-292.

szerint egyszerűen csak az akkoriban választófejedelmi jogokat gyakorló személyekre vonatkozik, nem pedig a választásra éppen összegyűltekre. Magára a kettős császárválasztásra semmiféle konkrét utalás nem történik sehol a *Monarchia* szövegében, mint ahogy más aktuális politikai eseményekre sem.

Balanyi György,⁴³ a *De Monarchia* első magyar fordítója 1317-re datálja a művet, és XXII. János pápa (1316-1334), valamint a két „ellen-császár” vitájának időszakára vezeti vissza. Megítélése szerint ez Dante egyik legutolsó műve, amelynek papírra vetéséhez az Isteni Színjáték írására szánt idő egy részét vette el. Babits Mihály⁴⁴ az Isteni Színjáték általa fordított kiadásának Dante-életrajzában annak lehetőségét veti fel, hogy VII. Henrik Itáliába érkezésekor, az őt támogató levelek írásával szinkronban keletkezhetett a *De Monarchia* is, amikor a költő reményei újjáéledtek esetleges hazatéréseivel kapcsolatban. Kardos Tibor⁴⁵ viszont – a *Dante Összes Művei* 1965-ös kiadásához írt jegyzeteiben - inkább későbbre, egy nagyobb idő intervallum keretei közé helyezi a *Monarchia* lehetséges keletkezési idejét. Úgy véli, hogy Dante e legérettebb prózai politikai műve 1314 és 1320 között született meg. A *Monarchia* másik magyar fordítója, Sallay Géza⁴⁶ hasonlóan Balanyi-hoz, szintén az 1317-es keletkezési dátumot tartja valószínűnek. Sallay a mű eredetét VIII. Bonifác pápa *Unam sanctam* kezdetű bullájára vezeti vissza, arra szánt vitairatnak tekinti a *Monarchia*-t, mivel a pápa által említett szimbolikus példák, mint a „két kard elmélet” vagy a „varrás

---

⁴³ Balanyi György, *Bevezetés*, in *Dante Monarchiája* [Szerk. és ford. Balanyi György], Élet, Budapest, 1921, p.34.

⁴⁴ Babits (1940), p.54.

⁴⁵ *DÖM*, p.984-985.

⁴⁶ *DÖM*, pp.1069-1070.

nélküli köntös” cáfolatai kiemelt helyet kapnak Dante írásában. Sallay azonban úgy látja, hogy a mű konkrét gyakorlati politikai vitákkal is kapcsolatban áll, s ezek XXII. János pápa és Anjou Róbert nápolyi király, mint császári helytartó között zajlottak 1317-ben. A *Monarchia* írása tehát ekkor kezdődött, és valószínűleg 1319-1320-ban fejeződött be, melyet a *Purgatórium*, de főleg a *Paradicsom* egyes állításaival való egyezései bizonyítanak, különösen az egyházi és a világi hatalom elválasztásának kérdésében. Nagy József⁴⁷-elsősorban olasz szerzőkre, Francesco Bruni-ra és Palma di Cesnolá-ra hivatkozva – azokhoz csatlakozik, akik VII. Henrik itáliai tartózkodásához, illetve az azt követő évhez és a kettős császárválasztáshoz kötik a *Monarchia* valószínű keletkezési idejét, tehát végső befejezési dátumként 1314 októberét jelöli meg. Pál József,⁴⁸ hasonlóan Kardos Tiborhoz, szintén egy tágabb intervallumot jelöl meg a valószínű keletkezési időpont számára, Dante veronai tartózkodását, tehát az 1312 és 1318 közötti időszakot, a *Paradicsom* nagy része és a Levelek megírásának idejét.

A Baethgen által a harmadik csoportba sorolt kutatók Dante késői alkotói korszakára helyezik a *De Monarchiát*, lényegében 1314 és 1321 közé, tehát a pápai trón megüresedése, V. Kelemen halála és Bajor Lajos császárrá választása, valamint a költő halála közötti intervallum idejére. A német történész felhívja a figyelmet arra is, hogy már a *Monarchia* 1559-es és 1566-os bázeli kiadásaiban is Bajor Lajos trónra kerülésének időpontjához kapcsolták a mű keletkezését. Későbbi kutatók pedig (mint például Zingarelli) a *Paradicsom* keletkezésének időszakához kapcsolták a

---

⁴⁷ Nagy (2006), pp.86-88, pp.92-93.

⁴⁸ Pál (2009), p.98.

Monarchia megírását, konkrétan 1317-1318-re datálva.⁴⁹ Baethgen⁵⁰ és Holmes⁵¹ azt állítják, hogy tulajdonképpen nincs értelme annak a próbálkozásnak, hogy a *Monarchiát* korabeli eseményekhez vagy vitairatokhoz kapcsoljuk, mivel a mű elméleti jellegű, teljesen önálló munka, nem pamflet, ami közvetlenül politikai eseményekre és vitákra reagál. Ráadásul a műben egyáltalán nincsenek kronológia jellegű adatok, utalások, amelyek támpontul szolgálhatnának számunkra, kivéve egyetlen passzust, amely a *Monarchia* I. könyvének 12. fejezetében található: „sicut in Paradiso Comedie iam dixi” („ahogyan azt a Színjáték Paradicsomában már elmondtam”).⁵²

A kérdéses passzus⁵³ Baethgen állítása szerint a legtöbb kéziratban szerepel, és szinte minden későbbi nyomtatott kiadásban is. Sok kutató ugyan úgy vélte, hogy ez

---

⁴⁹ Baethgen (1966), p.10.

⁵⁰ Baethgen, (1966), p.31.

⁵¹ George Holmes, *Dante and the Popes*, in Cecil Grayson, [Ed.], *The World of Dante*, Clarendon, Oxford, 1980, p.29.

⁵² Baethgen (1966), p.22; Holmes (1980), p.29.

⁵³ „Hoc viso, iterum manifestum esse potest quod hec libertas sive principium hoc totius nostre libertatis est maximum donum humane nature a Deo collatum – sicut in Paradiso Comedie iam dixi – quia per ipsum hic felicitamur ut homines, per ipsum alibi felicitamur ut dii”. Dante Alighieri, *Monarchia* [a cura di Prue Shaw], *Le Lettere*, Firenze, 2009, I/XII, p.355. Érdekességképpen jegyezném meg, hogy a *DÖM* 1965-ös kiadásában megjelent Sallay Géza-féle fordításból a betoldás hiányzik, valószínűleg azért, mert az általa felhasznált olasz kiadásban sem szerepel (Dante Alighieri, *Monarchia* [a c. di Enrico Rostagno], in *Le Opere di Dante. Testo critico della Società Dantesca Italiana*, Firenze, 1921). A passzus a Sallay-féle, csonka fordításban a következőképpen hangzik: „Ennek nyomán ismét nyilvánvaló, hogy ez a szabadságunk, illetve teljes szabadságunk princípiuma a legnagyobb adomány, amellyel Isten az emberi természetet felruházta, úgyhogy emez adomány révén vagyunk mi boldogok itt a földön, mint emberek, s másutt boldog üdvözültek, mint isteni lények”. *DÖM*, pp.415-416.

utólagos betoldás, interpoláció, de a német történész ezt cáfolja, mivel a másolók a kéziratokat csak értelmezni és kiegészíteni szokták, nem pedig új tényekkel bővíteni azok mondanivalóját.⁵⁴ Mindezek alapján Baethgen⁵⁵ 1316 körülre, esetleg annál későbbre, Barbara Reynolds⁵⁶ 1317-re datálja a *De Monarchiát*. Reynolds is tagadja, hogy a kérdéses passzus interpoláció lenne, ugyanis a kéziratok átvizsgálás alapján ez a nézet már nem tartható fenn tovább. E szöveg egyébként a szabad akarat kérdését taglalja, s a *Paradicsom* már hivatkozott részében⁵⁷ Beatrice ugyanazt mondja el ezzel kapcsolatban, mint ami a *Monarchiában* található. Reynolds egyébként azért datálja 1317-re a *Monarchiát*, mert összefüggést lát annak megírása és XXII. János pápa 1317 március 31-én kiadott rendelkezése között. A pápa ebben azt állítja, hogy a császár halála esetén az interregnum alatt a császári jogokat a pápa gyakorolja, ezért a VII. Henrik által adott helytartói kinevezések érvénytelenek, és a pápának van joga új kinevezésekre, vagy a régiak megerősítésére. Ez a rendelet Dante fő pártfogóját, a veronai helynököt, Can Grande della Scalát is érintette, s a költőt talán a mellette való kiállítás is motiválhatta a mű megírására. De érintve volt számos más császárpárti család is, mint a Viscontiak Milánóban, vagy az Esték Ferrarában. A *De Monarchia* alapvető koncepciója,

---

⁵⁴ Baethgen (1966), pp.23-25.

⁵⁵ *i.m.*, pp.29-30.

⁵⁶ Reynolds (2009), p.446.

⁵⁷ Isten kegyéből legnagyobb ajándék,
mit jóságához méltóvá teremtén,
legbecsesebbnek szánt az égi Szándék,
az akarat-szabadság: ezt jelentvén
minden eszes teremtmény akaratja:
és más se kapta, mint eszes teremtmény.

(*Par. V*, 19-24)

miszerint a császári hatalom közvetlenül Istentől ered, és abban nincs lényegi szerepe a pápai közvetítésnek (tehát a koronázásnak), mindenképpen a VII. Henrik által kinevezett vikáriusokat legitímálta XXII. Jánossal szemben.⁵⁸

A tárgyalt kérdés jobb megértéséhez érdemes egy kicsit részletesebben kitérnünk George Holmes érveire. Az angol kutató szerint a *Monarchia* semmiképpen sem keletkezhetett 1310, VII. Henrik itáliai hadjárata előtt. Utal arra, hogy V. Kelemen pápa kezdetben teljes mértékben támogatta a Dante által csodált császárt, és a költő 1310-ben írt *V. Levelében* még egyenrangú hatalomként tekint a pápára és a császárra, nem úgy, mint a *Monarchia* III. könyvében és a Színjátékban, ahol már a császárt tekinti a legfőbb hatalomnak a keresztény világban.⁵⁹ Ráadásul a pápa és a kardinálisok hatékony ellensúlynak tekintették a császárt a túlságosan a fejükre nőtt francia királlyal szemben, tehát minden érdekük VII. Henrik támogatása mellett szólt. Miért fordult mégis egymás ellen V. Kelemen és VII. Henrik, és miért fordult Dante a pápai hatalom ellen? Ennek egyik oka az, hogy 1312. június 29-én a lateráni palotában megtörtént Henrik német-római császárrá koronázása, aki ekkor kiadott körlevelében a császári méltóságot az egyedüli legfőbb földi uralkodóként jelölte meg.⁶⁰ Ezzel viszont maga ellen hangolta a pápát, és kettejük ellentétét súlyosbította, hogy rendkívül feszült viszony alakult ki Henrik és a nápolyi király, Anjou Róbert között (aki egyébként buzgón támogatta a császár ellen szövetkezett lombard városokat, köztük Firenzét is!), ő pedig a pápák hagyományos francia világi és katonai támaszai és pártfogoltjai közé tartozott. V. Kelemen tehát Nápolyi Róbert

---

⁵⁸ Reynolds (2009), p.445.

⁵⁹ Holmes (1980), pp.34-35.

⁶⁰ *i.m.*, pp.35-38.

mellé állt, és szembe fordult Henrikkal, ráadásul Avignon-ban maradt a rezidenciája, ami külön is irritálta a Róma-imádó költőt. Dante pápa-ellenessége tehát 1312 és 1314 között erősödött fel, vagyis a közhittel ellentétben nem VIII. Bonifác alatt!⁶¹ Mindehhez annyit tennék még hozzá, hogy 1313-ban VII. Henrik császár váratlan halála véget vetett ezen ellentéteknek, ráadásul 1314 áprilisában V. Kelemen pápa is elhunyt és utána két esztendőre egyfajta „patthelyzet” alakult ki, hiszen a pápai trón betöltetlen maradt, s nem lehetett tudni, hogy az utód visszajön-e Rómába, vagy marad Avignon-ban. 1316-ban azonban, egy újabb francia pápa, XXII. János megválasztása után, és az általa 1317-ben kiadott császár-ellenes rendeletei révén a vita újra kezdődött, és minden valószínűség szerint ez készítette arra a költőt, hogy az általa már régen dédelgetett gondolatait egységes politikai filozófiai elméletbe illesztve, egyúttal kedves pártfogóit ideológiailag is támogatva, megírja *Az egyeduralomról* című értekezését.

4. *Az egyeduralomról (De Monarchia)*

Az *Egyeduralom* műfaji sajátosságairól rég óta vita folyik a szakirodalomban. Balanyi György,⁶² a mű első magyar fordítója a *De Monarchia* jelentőségét abban látja, hogy tudományos és módszeres eszközökkel, a skolasztika teljes elemzési gyakorlatát alkalmazva, valamint Arisztotelész filozófiájára támaszkodva tárgyalja az egyetemes monarchia kérdését. Meglátása szerint tehát tudományos jellegű munkáról, azaz traktátusról, értekezésről van szó. Concha Győző⁶³ állítása szerint azonban, bár a mű filozófiai

---

⁶¹ *i.m.*, pp.39-41.

⁶² Balanyi (1921), pp.35-36.

⁶³ Concha Győző, *Dantis Florentini De Monarchia libri tres*, in Reiner János [Szerk.], *Dante-Emlékkönyv*, Stephaneum, Budapest, MCMXXIV (1924), p.37.

fejtegetéssel indul az I. könyvvel, a későbbiekben, amikor a költő a pápaság és a császárság évszázados harcáról ír, és a császári hatalmat közvetlenül isteni eredetűnek tartja, akkor munkája napi publicisztikává válik. Számos kutató⁶⁴ megállapította már, hogy Dante műve VIII. Bonifác pápa *Unam sanctam* kezdetű bullájára adott „válasznak” tekinthető, így sokan úgy vélik, hogy napi politikai publicisztikaként értelmezhető. Baethgen⁶⁵ azonban – részben Solari egy korábbi megállapítására utalva – határozottan cáfolja a Monarchia napi politikai pamfletként való definiálását. Szerinte semmi értelme nincs korabeli személyekre és eseményekre való utalásokat keresni benne, ugyanis egy elmélyült teoretikus, filozófiai munkáról van szó. A német történész arra is rámutat, hogy szövegszerű egyezések a *Monarchiával* kapcsolatban nem csak korabeli munkákkal mutathatók ki, hanem korábbiakkal is, egyszerűen azért, mert a vitázó felek (a klerikusok és laikusok, illetve a császár- és királpártiak) nagyon hasonló érveket használtak fel⁶⁶ (tehát nem feltétlenül átvételről vagy kölcsönhatásról van szó). Baethgen⁶⁷ konklúziója tehát az, hogy a *Monarchia* Dante régebbi megfontolásainak és élettapasztalatainak summája, hosszú idő alatt kiérlelt teoretikus mű. A német kutató fejtegetéseivel egyet értve még annyit tennék hozzá, hogy a Monarchia nézetem szerint is első sorban az *Unam sanctam* bullára adott válasznak tekinthető, de a két írás között eltelt másfél évtized – az egyéb műfaji sajátosságok mellett – teljesen kizárja, hogy Dante munkáját „napi” politikai írásnak lássuk.

---

⁶⁴ Így például Pál József, *i.m.*, p.107/n.201.

⁶⁵ Baethgen (1966), pp.14-15.

⁶⁶ *i.m.*, 16-19.

⁶⁷ *i.m.*, p.31.

Az *egyeduralom*⁶⁸ három könyvből áll, közülük az első (Balanyi György által adott címe: *A világbirodalom szükségességéről*) az univerzális monarchia filozófiai alapvetésének tekinthető. Dante fejtegetéseinek kiinduló pontja az, hogy a világmonarchiáról szóló tanítás kifejtésében a közjó gyarapításának a szándéka vezérli őt. Politikai tudományos értekezésének célja a cselekvés elősegítése, és Arisztotelész holisztikus filozófiájából kiindulva úgy véli, hogy a világ egységének megteremtéséhez nélkülözhetetlen egyetlen személy uralma.⁶⁹ Az olasz költő az emberi nem differencia specificá-jának az értelemmel való bírását tartja, amely működésének az általános békeállapot kedvez a legjobban.⁷⁰ Ennek szavatolására pedig a császárság intézménye, illetve a császár személye a legalkalmasabb. Mint ahogyan az egyént értelme, a családot a családfő, a falut egy elöljáró, a várost egy városbíró vagy polgármester, az országot egy király, úgy a birodalmat is egyetlen személy, a császár kell, hogy vezesse.⁷¹ Az emberi társadalom tehát (Arisztotelész hierarchia-elvének megfelelően) a kisebb (létszámú és területű) egységekből kiindulva egyre nagyobb egységekké integrálódik, míg végül az egész alárendelődik a császár által irányított birodalomnak.⁷² A világ jólétének és békéjének

---

⁶⁸ *Dante Monarchiája* [Szerk. és ford. Balanyi György], Élet, Budapest, 1921, pp.54-193. A továbbiakban ennek a kiadásnak az oldalszámaira fogok hivatkozni.

⁶⁹ „... az egész emberi nem egy cél felé törekszik. Következésképpen egynek kell lennie a vezetőnek, az uralkodónak is. És ez a monarcha vagy császár”. *Monarchia*, I/2, pp.54-57, p.65.

⁷⁰ „... az általános béke a legfőbb mindama javak sorában, melyek boldogulásunkat létre hozzák”. *Monarchia*, I/4, p.62.

⁷¹ *Monarchia*, I/5, pp.63-65.

⁷² „Így tehát az összes fentebb érintett társadalmi alakulatoknak, melyek alatta állanak az államoknak és maguknak az államoknak is alá kell rendelve

biztosításához tehát az univerzális császárság nélkülözhetetlen, s mint ahogyan Isten a mozgató ereje a világnak, ugyanúgy vezetője a császár az egész emberiségnek.⁷³ Az országokat uraló fejedelmek viszályaiban a császár gyakorolja a legfőbb döntőbírói jogokat, mint ahogyan Isten a legfőbb bírása minden hívőnek.⁷⁴ Annak garanciáját, hogy a császár igazságosan uralkodjék, a költő abban látja, hogy a császár univerzális hatalma révén már nem vágyik újabb hódításokra, nem akarja vagyonát sem növelni, így mentes a többi világi fejedelmet hatalmában tartó szerzési ösztöntől, illetve szenvedélytől.⁷⁵ A császár tehát nem despotaként, hanem az alá vetett népek és országok autonóm jogainak tiszteletben tartásával, a közös ügyeiket érintő törvényekkel szabályozná a társadalmi-politikai viszonyokat, mellőzve a kisebb közösségeket érintő részletkérdésekbe való közvetlen beavatkozást.⁷⁶ Az alattvalói közösségek relatív autonómiájának fennmaradását a császári hatalom alatt is, különösen kiemelten hangsúlyozza Dante az itáliaiakhoz írt *V. Levelében*⁷⁷ 1310-ben, amikor azokat a VII. Henrik német-római

---

lenniük egy fejedelemnek, illetve fejedelemségnek, t. i. a császárnak, illetve az egyetemes monarchiának". *Monarchia*, I/6, pp.66-67.

⁷³ *Monarchia*, I/8-9, pp.67-70.

⁷⁴ „... el kell jutnunk az első és legfőbb bíróhoz, akinek ítélete közvetve vagy közvetlenül végérvényesen dönt minden viszálykodásban. És ez lesz a világmonarcha, vagyis a császár”. *Monarchia*, I/10, pp.70-71.

⁷⁵ *Monarchia*, I/11-13, pp.71-84.

⁷⁶ „... amikor azt mondjuk, hogy az emberiséget egyetlen legfőbb fejedelem is elkormányozhatja, ez nem úgy értendő, mintha minden városkának mégoly jelentéktelen határozatai is ettől az egyetlen embertől indulhatnának ki... Inkább úgy értendő, hogy az egyetemes monarchiának a saját közös, minden egyes tagját egyenlően megillető jogai szerint kell kormányoznia az emberiséget és egy közös zsinórmérték szerint elvezérelni a békéhez”. *Monarchia*, I/14, pp.85-86.

⁷⁷ *Ötödik Levél. Itália minden egyes királyához*, in *DÖM*, pp.484-488. Ld. különösen a következő idézetet: „... Itália lakosai, nem csupán arra szántak,

császárnak való behódolásra és engedelmességre buzdítja. A költő külön érvként hangsúlyozza, hogy Jézus eljövetelének időpontja sem véletlen, azért Augustus császár idejében, a Pax Romana, a római birodalom béke korszaka alatt került erre sor, mert tanításai hirdetésére is ezen időszak volt a legalkalmasabb. A császárság tehát a béke és a boldogság legfőbb garanciája, s az az óta felbomlott világrend egyensúlyát, az elveszett harmóniát is csak ez állíthatja vissza.⁷⁸

Dante a *Monarchia* II. könyvében⁷⁹ azt a kérdést vizsgálja, hogy miért a rómaiaknak sikerült az első valódi világbirodalmat létre hozniuk? A költő válasza e kérdésre roppant egyszerű: a rómaiakat Isten választotta ki a világalomra, hódításaik éppen ezért teljesen jogszerűek.⁸⁰ Természetesen okkal vetődik fel az a kérdés is, hogy vajon Isten miért pont a rómaiakat választotta ki erre a feladatra, tehát az egész világ kormányzására? Dante nem késlekedik a válasszal: a római nép nemes származása és más népekkel szembeni erkölcsi fölénye tette őt Isten „választott népévé”.⁸¹ A rómaiak más népek feletti uralmát persze nem szabad

---

hogy rajtuk uralkodjanak, de hogy mint szabad emberek, a kormányzásban részt vegyetek”. U.o., p.486.

⁷⁸ „... a világ csak az isteni Augustus uralkodása idején, amikor is az egyetemes monarchia sértetlen épségben állott fenn, élvezett minden részében tökéletes békét... De hogy mire jutott a világ, amióta a szenvedély karma először ejtett szakítást ama varrásnélküli köntösön, azt olvashatjuk is, meg óh bárcsak ne kellene látnunk! láthatjuk is”. *Monarchia*, I/16, pp.91-92.

⁷⁹ *Monarchia*, II. (*Hogyan szerezte meg a római nép jogosan az egyetemes monarchia vagyis a császárság tisztét?* [Balanyi György által adott cím]). I.k., pp.93-140.

⁸⁰ „... a jog a dolgokban nem egyéb, mint az isteni akarat képmása... amit Isten az emberi társadalmon belül akar, azt igazi és színtiszta jognak kell tekintenünk”. *Monarchia*, II/2, p.97.

⁸¹ „Amelyik nép a legnemesebb, azt a többi valamennyi fölött elsőbbség illeti meg”. *Monarchia*, II/3, p.98.

valamiféle elnyomásként felfogni. Inkább jóságos atyai gondoskodásként kell tekintenünk rá. Háborúkat is csak kényszerből, azért vívtak időnként, hogy szövetségeseiket megsegítsék, vagy megvédjék magukat a barbár agressziókkal szemben.⁸² Sőt a rómaiak birodalmuk létre hozásával tulajdonképpen a közjót⁸³ mozdították elő, hiszen a természet rendje szerint való, hogy egyes népek inkább uralkodásra, mások pedig engedelmességre és szolgaságra születtek.⁸⁴ Dante fentiekben kifejtett nézetei teljes mértékben Arisztotelésznek a *Politika* című művében kifejtett elveit tükrözik. A költő azonban mindehhez hozzáfűz egy érdekes, középkori szemléletet tükröző elemet: szerinte ugyanis a rómaiak viláгурalmának megteremtése tulajdonképpen egy istenítéletként⁸⁵ értelmezhető (mint a bajvívás vagy egy futóverseny). Igazi világbirodalom ugyanis az ókor nagy birodalmai közül csak a római volt, hiszen az asszírok csak Ázsia felett uralkodtak, az egyiptomiak Afrika felett, a perzsák

---

⁸² „Míg a római nép uralma jótéteményeken és nem a jogsértések halmozásán nyugodott, addig a háborúkat vagy szövetségeseink érdekében vagy hatalmunk megtartásáért viseltük... Így tehát inkább atyai vezetésről, mint a földkerekség felett gyakorolt uralomról lehetett náluk szó”. *Monarchia*, II/5, p.109.

⁸³ „... a római nép a földkerekségnek uralma alá hajtásával a közjót mozdította elő... a világnak uralma alá kényszerítésével jogszerűen járt el, következésképpen jogszerűen szerezte meg a császári méltóságot”. *Monarchia*, II/6, p.114.

⁸⁴ „Amit a természet rendelt el, azt jogosan tartják meg... A római népet a természet szemelte ki az uralkodásra... a természet mindig valamilyen célért cselekszik... nemcsak egyes emberek, hanem egész népek is uralkodásra való hajlammal születtek, mások ellenben inkább az engedelmességre és a szolgaságra hajlanak”. *Monarchia*, II/7, pp.116-118.

⁸⁵ „Az a nép mely a viláгурalomért folyó mérkőzésben följé kerekedett valamennyi versenytársának, győzelmét istenítélet alapján vívta ki... De ez egyedül csak a római népnek jutott osztályrészül...”. *Monarchia*, II/9, pp.124-125.

többször vereséget szenvedtek a szkítáktól és a görögöktől, a makedón Alexandrosz pedig a Nyugatot nem tudta meghódítani, éppen a rómaiak ellenállása miatt. Ez utóbbiak Augustus császár korában érték el a valódi világalalom időszakát.⁸⁶ A birodalmi hódítás jogosságának bizonygatása mellett azonban Dante azt is hangsúlyozza, hogy a háború eszközéhez csak a legvégső esetben szabad folyamodnunk, miután már az összes lehetséges békés kompromisszum lehetőséget megpróbáltuk.⁸⁷ A mű egészét tekintve mindenképpen leszögezhető, hogy a *Monarchia* második könyve a legkevésbé meggyőző, tele van teljesen önkényesen értelmezett történeti tényekkel és nagyon elfogult, szubjektív megjegyzésekkel. Barbara Reynolds megállapítása szerint Dante teljesen szelektíven bánik a tényekkel, kiemeli a nézeteit alátámasztó, de egyedi eseteket, és ugyanakkor elhallgatja a sokkal tipikusabb, gyakoribb és jellemzőbb történeti tényeket, s a múltat csak a jelen helyzet általa propagált értelmezéséhez igazítja.⁸⁸ Dante eszmefuttatásával kapcsolatban a legfőbb probléma a kiinduló pont, annak bizonygatása, hogy a római birodalmat nem erőszakkal hozták létre, és hogy a római tulajdonképpen a legerkölcösebb és legbékéesebb népnek tekinthető. E két tulajdonság nem feltétlenül jár együtt, a rómaiak hódító háborúinak nyilvánvaló letagadása pedig

---

⁸⁶ *Monarchia*, II/9, pp.125-128.

⁸⁷ „Azonban mindig ügyelnünk kell rá, hogy, mint a háborút illető dolgokban általában szokás, előbb kísérsünk meg mindent valamely békés megegyezés létrehozására és csak végső esetben bocsátkozzunk harcba...”. *Monarchia*, II/10, p.129.

⁸⁸ „Példái szelektívek; egyformán tekintélyesnek fogadja el a történelem, a Szentírás, az ókori irodalom és a legendák tanúságát; a múltbéli eseményekről adott értelmezései nem tekinthetők bizonyítéknak, noha ő úgy bánik velük. Az ókori rómaiak győzelmeit egy szinten kezeli saját korának győzelmeivel, a századok összefolyának, s a múlt a jelenhez igazodik”. Reynolds (2008), p.447.

egyszerűen történelemhamisítás. A költő e kérdésben Arisztotelésznek a háborúban győztes harcoló fél uralmának és a vesztesek rabszolgává tételének jogosságát hangoztató nézetein nem tud túllépni, ezért nem képes elfogadható következtetések levonására sem.

Dante a *Monarchia* III. könyvében⁸⁹ foglalkozik közvetlenül a császári és a pápai hatalom egymáshoz való viszonyának kérdésével, bár lényegében az egész művet ennek tisztázása céljából írta meg. Csoportosítása szerint a császári univerzális monarchia közvetlen isteni eredetét három erő vitatja: egyrészt maguk a pápák és a kardinálisok testülete és más preláthusok; másrészt a pápai hatalom világi támogatói, jelesül a guelfek; harmadrészt a kurialisták vagy dekretalisták, vagyis azok a kánonjogászok és publicisták, akik a politikai és társadalmi viszonyokat az egyházi jog alapján akarják értelmezni.⁹⁰ A költő határozottan cáfolja a pápai fő hatalom híveinek állítását, hogy a császári hatalom az egyháztól függ, mint ahogyan példájuk szerint a kézműves is az építőmestertől függ, annak akaratát hajtja végre.⁹¹ Dante a Nap és a Hold egymáshoz való viszonyát hozza fel szemléltetésként: bár igaz, hogy a Hold a fényét a Naptól kapja, ez azonban nem azt jelenti, hogy a létezése is tőle függne, ellenkezőleg, teljesen önálló létezéssel bír.⁹² A világi hatalom tehát autonóm létezéssel és működéssel bír, de Dante készséggel elismeri, hogy annak hatékonysága és tekintélye

---

⁸⁹ *Monarchia*, III. (A világhatalom vagyis a császári méltóság közvetlenül Istentől függ [Balanyi György által adott cím]). pp.141-193.

⁹⁰ *Monarchia*, III/3, pp.146-147.

⁹¹ *Monarchia*, III/4, pp.150-151.

⁹² „... ha a holdnak csak akkor van is elegendő fénye, amikor a naptól kap, ebből még éppenséggel nem következik, hogy maga a hold is a naptól származik. Mert tudnunk kell, hogy egészen más dolog a hold léte, más az ereje és más a működése”. *Monarchia*, III/4, p.155.

mindenképpel nagyobb, ha az uralkodó az egyházzal való együttműködéssel gyakorolja a kormányzást.⁹³ Ezek után a költő számos bibliai példát sorol fel, amelyek esetében szerinte az egyház rosszul értelmezi a leírtakat és tanulságaikat, és lényegében véve kioktatja a római katolikus egyházat Biblia-magyarázatból.⁹⁴ Így például tagadja, hogy a híres „két kard” elméletének (a világi és egyházi hatalom egymáshoz való viszonyában a spirituális hatalom elsődlegességének) a Bibliában is megtalálható igazolása lenne, szerinte Jézus arra célzott ezzel, hogy minden apostol számára szükség lesz egy-egy kardra, tehát összesen tizenkettőre, a hitért való további küzdelemben.

A bibliai példák mellett történelmi eseményeket is átértékel Dante. A legfontosabb ezek közül az úgynevezett „constantinusi adomány”, amellyel a császár megveti az egyházi állam alapjait, és jelentős vagyonhoz juttatja a római püspökséget, illetve hosszabb távon nézve, a pápaságot. Ennek révén lett Róma felett a pápa az úr, és a kurialisták állítása szerint ezzel együtt a császár felett is. Dante szerint a császár nem ruházhatta át hatalmának egy részét a pápára, s nem is ez történt, mert a pápának szóló „adomány” csak patrimonium volt, amit használati jogként kell értelmezni, nem pedig tulajdonjogként! Az egyháznak sem volt egyébként joga az „adomány” elfogadására, ugyanis ez ellentmondott az „evangéliumi szegénység” követelményének.⁹⁵ A költő állítása

---

⁹³ „... a világi hatalom nem az egyháztól nyeri létét, sem erejét, azaz a tekintélyét, sem pedig önmagában tekintett működését; de azt már igenis tőle nyeri, hogy a kegyelem fénye által, melyet égből és földön a pápa áldása sugároz szét, nagyobb hatással működhetik”. *Monarchia*, III/4, p.156.

⁹⁴ *Monarchia*, III/5-9, pp.156-170.

⁹⁵ „A császárság alapja ellenben az emberi jog... a császári méltóság viselőjének nem áll jogában a birodalom feldarabolása... sem az egyház

szerint tehát az egyházi állam, illetve a pápák világi hatalma tulajdonképpen nem létezik! Nagy Károly császárrá koronázását III. Leo pápa által Dante egyszerűen jogbitorlásként értelmezi!⁹⁶ Az aacheni koronázás ugyanis felfogása szerint csak formalitás volt, mint a császár által tett hűségeskü is, hiszen Nagy Károly volt az, aki de facto hatalommal és erővel rendelkezett, és ő védte meg a pápaságot a barbárokkal szemben. A császár hatalma tehát nem a pápától, hanem csakis közvetlenül Istentől származik. Dante itt felhoz egy zseniális kronológiai érvet, rámutat ugyanis arra a cáfolhatatlan tényre, miszerint a császárság időben előtt létezett már, mint az egyház!⁹⁷ Végezetül a költő gondolatmenete a császári és a pápai, a világi és az egyházi hatalom kölcsönös egymásra utaltsága és komplementer, egymást kiegészítő jellege mellett érvel. Mint ahogyan az ember teste az evilági boldogulásra, lelke a túlvilági, örök életre törekszik, úgy osztódik el két részre a császári (in temporalibus) és a pápai (in spiritualibus) hatalom az emberi társadalom vezetésében e célok elérésének biztosítására.⁹⁸

A *De Monarchia* jelentőségére és mondanivalójára Balanyi György⁹⁹ szerint a XXII. János pápa (1316-1334) és Bajor Lajos császár (1314-1347) közötti konfliktusok

---

semmit birtokbavétel címén el nem fogadhatott, sem a császár elidegenítés formájában oda nem ajándékozhatott". *Monarchia*, III/10, p.173, p.175.

⁹⁶ „... a jog bitorlása még nem egyértelmű a joggal”. *Monarchia*, III/11, p.176.

⁹⁷ „... a császárság tekintélye közvetlenül minden létező legfőbbjétől vagyis Istentől függ... a császárság már ereje teljességének birtokában volt, amikor az egyház még nem létezett vagy legalább nem fejtett ki tevékenységét”. *Monarchia*, III/13, p181.

⁹⁸ „Ezért volt szükség a kettős célnak megfelelően két vezetőre; t. i. a pápára, hogy a kinyilatkoztatás értelmében örök boldogságra vezérelje az emberiséget és a császárra, hogy a bölcelet elvei alapján feltárja az ideigvaló boldogságra vezető ösvényt”. *Monarchia*, III/16, pp.189-193.

⁹⁹ Balanyi (1921), pp.43-45.

időszakában kezdtek felfigyelni. 1327-ben Guido Vernani domonkos rendi szerzetes erősen elítélő jellegű kritikát írt Dante művéről (*De reprobatione Monarchiae*), és V. Miklós ellenpápa bukása után az egyház 1329-ben elégettette a Monarchiát, mint eretnek művet, sőt Poggetto bíboros a kor szokásainak megfelelően Dante tetemét is ki akarta vetetni a ravennai San Francesco templom kápolnájából, hogy azt is elégessék, de néhány nemes ezt megakadályozta. A monarchiát 1554-ben az egyház a tiltott könyvek jegyzékére (*Index Librorum Prohibitorum*) tette, és ott is maradt egészen 1881-ig.¹⁰⁰ Mindezek után joggal vetődik fel a kérdés, hogy eretneknek tekinthető-e Dante, illetve a *De Monarchia* című traktátusa. Kelemen János egy 2001-ben megjelent tanulmányában¹⁰¹ e kérdésre nemleges választ ad. Nézetem szerint e problémát csakis a kor felfogása és az egyház akkori szokásai és értékítéletei alapján kezelhetjük, a történésznek nincs joga utólagos ítékezésre. Márpedig a római katolikus egyház a művet fél évezreden (!) keresztül eretnek írásként tartotta számon, úgy vélem, teljes joggal. Dante Monarchiájának különösen a III. fejezete olyan, az egyházétól radikálisan eltérő, sőt azt kifejezetten cáfoló nézeteket hangoztat igen nagyszámú és rendkívül lényeges (sőt a pápai állam létalapját érintő!) kérdésben, amelyeket az egyház csakis eretnek felfogásnak tekinthetett, legalábbis a XIV. század elején érvényes gyakorlat és az akkori egyházi értékrend viszonyai között.

---

¹⁰⁰ Reynolds (2008), p.451.

¹⁰¹ Kelemen János, *Dante a XX. században*, in *Helikon*, 2001/2-3, p.177.

5. A keresztény világ egysége Dante politikai filozófiájában

Bár Danténak az univerzális monarchiáról, a császárság egyetemes hatalmáról szóló nézetei a Föld egészének a kormányzására való igény kifejezését jelentették, nyilvánvaló, hogy gyakorlatilag első sorban a német-római császárság megerősítése és ezzel a keresztény közösség, a *Respublica Christiana* egyesítése és annak a császár általi, a pápától független módon való kormányzása érdekelte. Mivel a költő politikai tárgyú írásaiban egyszerre van jelen az univerzális birodalmi törekvés és az európai keresztény államok és népek egységének az igénye, nem könnyű feladat annak megállapítása, hogy melyiken van a hangsúly Danténál. Concha Győző¹⁰² Dante univerzális monarchia eszméjét „pogány birodalmiságnak” nevezi, amely állítása szerint szemben állt a kor „keresztény nemzetállami” törekvéseivel, ezért keresett igazolást a római birodalomban, s ezért hangoztatta a vele való jogfolytonosságot. Concha azonban

---

¹⁰² „Mint a viláгурalomra törő pogány népek, a római is lenézte, barbárnak tekintette a más népbelt s a világbékét, a viláгурalmat római békének, római uralomnak értette... Ilyen tudatalatti érzés úgy látszik a végső kulcsa Dante *De Monarchiájának*... a római uralom jogfolytonosságának minden áron való bizonyítása Dante idejéig, a belényugvás a császár absolut hatalmába, a többi népek kicsinylése alig engednek más magyarázatot... de nem ennek az akkor kialakulóban levő keresztény nemzeti érzésnek, hanem vele szemben a más népeket barbárszámba vevő, a világurimpériumra törő pogány nemzeti érzés föltámadásának öntudatlan, letompított hangú riadója Dante *De Monarchiája*... Az Isten második választott népének, a rómainak, a világurának, az aeterna Roma-nak, tehát Dante Itáliájának és viláгурalmának apotheozisa ez az alaphang, ez mi úgy halljuk, a Dante riadójának vezérmotívuma. A keresztény költészet fejedelme, az egyéni lélek problémájának halhatatlan keresztény költői megfejtője, nem bír az állam, a nemzetlélek problémájával... Hiszen az uralomra, az impériumra való igényt s a másik nép szolgásgát vérbeli, születési alapra helyezi”. Concha (1924), pp.45-48.

téved, amikor Dante birodalmi egység koncepcióját visszalépésként értelmezi, ugyanis éppen az ellenkezője történik: az olasz költő a római birodalom létre jöttének jogosultságát éppen hogy a kereszténység kialakulása és elterjedése kérdésével kapcsolja össze, s ebben látja az isteni akarat megnyilvánulását. Dante univerzális császársága nem a pogány birodalmiságon alapul, hanem a kereszténység univerzális érvényre, illetve uralomra jutásának eszméjén. A német-római császárság feltámasztásának igénye nem pusztán azon alapul Danténál, hogy a birodalom római (vagy, a XIV. század elején: olasz), vagy német, hanem a kereszténység egyedül üdvözítő vallásán. Ez a korban meglehetősen tipikus nézet volt, és a keresztény világ összetartozásának hangsúlyozása mellett annak expanzióját is legitimálta, akár klerikus (mint például a katalán ferences szerzetes, Ramón Lull), akár laikus (mint például Pierre Dubois) gondolkodók esetében. Megalapozottabbnak tűnik azonban Concha Dantéval szembeni bírálata a nemzetállamok és az univerzális birodalom, mint nemzetek feletti integráció vonatkozásában.

Concha Győző meglátása szerint a birodalmi eszme a XIV. század elején, amikor Dante kifejtette azt a *Monarchia*-ban és más írásaiban (főleg a korábban írt *Convivio*-ban), majd a későbbi évszázadokban is, már akadályt jelentett a formálódó nemzeti államok kialakulásának útjában.¹⁰³ Hasonló nézetet fejt ki Pál József is, aki úgy véli, hogy Dante, miközben a széttagolt Itália egységét erős központi hatalom segítségével akarta megteremteni, nem figyelt fel eléggé arra, hogy az univerzális császári kormányval ellentétes nemzeti

---

¹⁰³ Concha (1924), pp.48-50.

monarchiák ereje megnövekedett a XIV. század elejére.¹⁰⁴ Kétségtelenül sok igazság van Concha Győző és Pál József megállapításaiban, de egy kicsit talán eltúlozzák a következtetéseiket. Nem vitás, hogy például a kortárs Dubois már 1305-ben megírt értekezésében (*De recuperatione Terre Sancte*) levonta a konzekvenciákat, és megalkotta az első európai föderációs elméletet a keresztény országok egységéről. Nyilvánvaló azonban, hogy Dante is érzékelte a nemzetté válás folyamatát, hiszen azon kevesek közé tartozott, akik nemzeti nyelven írtak nagy jelentőségű műveket, és Itália egyesítése gondolatával az olasz nemzeti egység nagy előfutárának tekinthetjük őt! Nézetem szerint Dante, mint a kor nagy géniusza, próbált hosszabb távlatokban gondolkodni, és a születőben levő „nemzeti” monarchiák realitása mellett megpróbálta a keresztény Európa „nemzetközi” egységét is megőrizni. Talán nem túlzás őt egyszerre nemzeti és nemzetközi keretekben gondolkodó értelmiségiként látni, és tudomásul venni, hogy az ő eszmerendszerében e két koncepció nem állt ellentétben egymással. Ebben is a későbbi nagy politikai gondolkodókra és az olasz egység olyan harcosaira hasonlít, mint Mazzini és Garibaldi. És ezért tűnik talán néhány gondolata megdöbbenően modernnek a számunkra ma is.

---

¹⁰⁴ „Nem vetett számot a korabeli történelemben ható erővel, s azt sem látta, hogy a XIV. század hajnala nem a politikailag egységes birodalmi víziójának kedvez, hanem éppen ellenkezőleg a (nemzeti) államok létrejöttének és megerősödésének az időszaká”. Pál (2009), p.109.

MÁTÉ MOLNÁR

Dante and the question of the european unity

– Abstract –

Dante's *De Monarchia* (1317) is one of the most important works published in the middle ages about the problem of the european unity. The genesis of the idea of the European Union was in connection with the intentions to reconstruct the lost unity of the Christendom at the beginning of the 14th century. While the pope Boniface VIII (in his bull *Unam sanctam*, 1302) wanted to recreate the theocracy with the leadership of the papal state, the poet italian proposed the reinforcement of the Holy Roman Empire. Dante wrote about his concept already in the *Convivio* and later in his *Letters* and in the *Commedia*, but the largest explanation of his idea is in *De Monarchia*. The theoretical opposition of the Universal monarchy can be shown in the work of a French contemporary lawyer, Pierre Dubois, who composed the first idea of a european federation (*De recuperatione terre sancte*, 1305). But Dante's idea of the universal monarchy was very realistic in this time, and Dubois, earlier in another treaty (*Summaria brevis*, 1300) wanted to the renovation of the Empire, with the leadership of the contemporary French king, Philip the Fair. This study of Dante shortly presents the philosophical aspects of *Monarchia*, based on the primarily works of Aristoteles, the theological truths of the Bible and the christian theological thinkers (chiefly Augustinus and Thomas d'Aquin). In the discussion of the origin of the *Monarchia*, the author of this study points out arguments with the probability of 1317-1318. The historian finds very well constructed Dante's *Monarchia*, but think, that the poets arguments about the pacifism of the Roman peoples is not in accordance with the historical events, and think, that

the origin of the Roman Empire was the conquest and the violence (in contrast with Dante's description in the second part of the Monarchia). Many of the scientists think, that the most important part of the Monarchia is the third book in which Dante argue for the sake of the separation of the state (the power in temporalibus) and the church (the power in spiritualibus). He thinks the power of the imperator unquestionable in temporalibus. Dante's idea of the universal Imperium remains very actual in the following centuries, mostly in the 16- 17th, under the Habsburgs. The main conclusion of the author is: Dante, as political thinker, was „nationalist“, „internationalist“ and christian too, similarly his successor italian in the 19th century, Mazzini.